

१६ पतिता की साध्वी ?

सु ज्येष्ठाताई, माझा रत्नहार माझ्या शयनगृहातच राहिला गं. आणतेस का जरा. " चेलना आपल्या मोठ्या भगिनीला म्हणाली.

सुज्येष्ठा चेलनेच्या शयनगृहात गेली. तिने रत्नहार शोधण्याचा खूप प्रयत्न केला. नेहमी दागिने ठेवण्याच्या सर्व जागा तिने शोधल्या. पण तिला तो सापडला नाही. ब-याच वेळानंतर तिला तो कपाटाच्या एका कोपऱ्यात सापडला. रत्नहार घेऊन ती चेलना आणि अभयकुमाराबरोबर जाण्यासाठी आली . पण ते दोघेही निघून गेले होते. चेलनेला आपल्याला बरोबर येऊ द्यायचे नव्हते म्हणून तिने रत्नहाराचा बहाणा केला हे सुज्येष्ठाच्या ध्यानात

वैशालीचा गणाधिपती राजा चेटकाला सात बहिणी होत्या. त्यातील ज्येष्ठा ही चेलनेपेक्षा मोठी. या सर्वच भगिनी रुपांगणात अत्यंत श्रेष्ठ होत्या. गणराज्यातील प्रत्येक राजा या भगिनीशी विवाह करण्यास उत्सुक होता. चेटक राजाने आपल्या भगिनीचा योग्य वर पाहून विवाह करून दिलेला होता. ज्येष्ठचाही वाङ्निश्चय महिष्मती नगरीतील राजा सत्यतनयाचा पुत्र सात्यकी याच्याशी ठरलेला होता. चेलना मात्र वेगळ्या स्वभावाची मुलगी होती. स्वतःच्या मनाप्रमाणे वागणारी स्वच्छंद होती. पित्याने ठरवलेला विवाह तिला पसंत नव्हता. तिने स्वतःचा पती स्वतःच निवडला होता. बिंबिसार श्रेणिक ही तिची निवड. पण तो बौद्धधर्मी असल्यामुळे चेटकराजे आपल्या विवाहाला संमती देणार नाहीत हे तिला माहित होते. म्हणून तिने गुप्तपणे अभयकुमाराबरोबर पळून जाऊन विवाह करण्याचे ठरविले होते. पण ही गोष्ट माहित झाल्यावर सुज्येष्ठा तिच्याबरोबर येण्यास तयार झाली . पण चेलनेला ते नको होते. श्रेणिक जर सुज्येष्ठला ती तसे स्पष्ट सांगू शकत नव्हती. म्हणून ती जाणीवपूर्वक रत्नहार विसरून आलेली होती. एवढेच नव्हे तर तो चटकन सापडू नये म्हणून कपाटात थोडा आडबाजूला ठेवला होता.

अभयकुमार आणि चेलना दिसले नाहीत, तेव्हा या सर्व गोष्टी सुज्येष्ठेच्या ध्यानात आल्या. आपल्या सख्ख्या बहिणीचा आपल्यावर अविश्वास कशासाठी ? मी चेलनेपेक्षा संदर आहे म्हणून ! मी काय तिचा पती हिरावून घेणार होते ? सात्यकी महाराजाशी माझा वाङ्निश्चय झालेला आहे हे माहित असून देखील माझ्यासंबंधी हा अविश्वास ! यालाच संसार म्हणायचे का ? असे असेल तर या संसारात राहून काय उपयोग ? तिने मनाशी निर्णय घेतला. राजवाड्याचा त्याग करून ती आर्यिका यशोमती माताजीच्या आश्रमात गेली. या माताजी चेटकराजाच्या भगिनीच होत्या. त्यांच्या आश्रमात ब-याच छोट्या मोठ्या आर्यिका रहात होत्या. सुज्येष्ठाही त्यांच्यात सामील झाली. तिने आर्यिकेचे खडतर तपस्वी जीवन स्वीकारले. सुज्येष्ठा ही अत्यंत सरळ स्वभावाची प्रेमळ मुलगी होती. कपट, डावपेच, दुष्टपणा यांचा तिला अतिशय तिटकारा होता. त्यामुळे ती आश्रमात सर्वांना प्रिय झाली.

सात्यकी राजाला जेव्हा कळले की सुज्येष्ठेने दीक्षा घेतली आहे, तेव्हा त्यालाही संसाराचा वीट येऊन त्यानेही आचार्य समाधिगुप्ताजवळ मुनिदिक्षा घेतली. राजगृहाच्या उत्तरेला गोकर्ण पर्वचतावर सात्यकी मुनींचे घोर तपश्चरण चालू होत.पण नियतीच्या मनात काही वेगळेच होते. एकदा एक आर्यिकासंघ विहारासाठी निघाला अयसता, सोसाट्याचे वादळ आले आणि विजांचा कडकडाट होऊन मुसळधार पाऊस पडू लागला. सर्व आर्यिका मिळेल तेथे आश्रय शोधू लागल्या .सुज्येष्ठेनही एका गुहेत आश्रय घेतला. त्याचे गुहेत सात्यकीमुनी ध्यानस्त बसलेले होते. सुज्येष्ठेच्या आगमनाने त्यांचे ध्यान भंग पावले. त्यांनी डोळे उघडून पाहिले तर समोर ओलीचींब सुज्येष्ठा त्यांच्यासमोर उभी. ओले वस्त्र तिच्या अंगाला चिकटून बसल्यामुळे त्यातून तिचा गोरापान देह उठून दिसत होता. ओल्या केसांच्या काही बटा तिच्या गालावर भालप्रदेशावर चिकटल्या होत्या. त्यामुळे मुखाची शोभा वृद्धिगंत झाली होती. ते आरस्पानी, ओले लावण्य मुनींच्या कामभावनांना आव्हान करीत होते. पूर्वीच्या वाङ्निश्चित पत्नीच्या देहाचे त्यांना आकर्षण आवरले नाही. आसनावरून उठून त्यांनी ज्येष्ठेला आपल्या बाहूपाशंत घेतले. काळवेळचे भन उरले नसाही. दोघेही परस्परात विरघळून गेले. निसर्गाने मानवावर पुनः एकदा मात केली.

सर्व गोष्टी घडून गेल्यावर अपण केवढी चूक करून बसलो हे दोघांच्याही ध्यानात आले. आपण आज आपल्या राजघराण्याला, कुळाला बट्टा लावला. मुनिधर्मावर आज लांछन लागले, कलंक लागला असे घडायला नको होते. माझी एवढ्या दिवसाची तपश्चर्या वाया गेली. गुरुंनी केवढ्या विश्वासाने दीक्षा दिली होती. सात्यकी धर्माचा प्रचार करील. सात्यकी मुनिधर्माचा मुकुटमणी ठरेल. मी त्या विश्वासाला अपात्र ठरलो . ठीक आहे. गुरु मला प्रायश्चित देतील आणि पुनः दीक्षाही देतील. पण सुज्येष्ठेचे काय ! मी तिच्याही विश्वासाला अपात्र ठरलो. तिला कलंकित केले. ती गर्भवती झाली तर तिला किती लाजिरवाणे जीवन जगावे लागेल, याचाही मी विचार केला नाही. तिचे माझ्यावर किती प्रेम होते, केवढा विश्वास होता ! पण मी त्याला अपात्र ठरलो. सात्यकीच्या मनात विचारांचा कलोळ उठला होता. आपले जीवन आता व्यर्थ आहे असा विचार करून - पण आता उपाय नव्हता - सत्यकी मुनी आचार्य समाधिगुप्ताजवळ गेले. शरमेने त्याची मान खाली झाली होती, तोंडातून शब्द फुटत नव्हता.

" शिष्यवर खाली बसा. उभे का ? आपले मुख असे म्लान का ? काही संकट आले का ? आचार्यांनी विचारले.

" नाही गुरुदेव ! माझ्यावर संकट आले नाही. पण माझ्या हातून अधर्म घडला . घोर पापाचा धनी आहे मी. माझ्यामुळेच कोणावर तरी संकट येण्याचा संभव आहे, " असे म्हणून सात्यकी मुनींनी आपल्या स्खलनाची सर्व हकीकत सांगितली आणि ज्येष्ठेवर व्यभिचाराचा आरोप येण्याची शक्यताही वर्णन केली.

" सात्यकी, तूझ्या हातून चूक झाली हे तर निश्चितच आहे. मनुष्य हा स्खलनशील प्राणी आहे. चुका करणे हा त्याचा धर्म आहे. पण म्हणून चुका क्षम्य नाहीत. त्याबद्दल तुला प्रायश्चित घ्यावे लागेल. " आचार्य म्हणाले.

" गुरुदेव ! आपण द्याल ते प्रायश्चित मला मान्य आहे. " सात्यकी म्हणाला.

आचार्य समाधिगुप्तांनी त्याला प्रायश्चित सांगून पुनः मुनिदीक्षा दिली. पूर्वीपेक्षाही कठोर तप आचरण्याची आज्ञा दिली. सात्यकी निघून गेला.

पाऊस थांबल्यावर ज्येष्ठा आपल्या संघात परत आली. तेव्हा तिला सर्वांनी भंडावून सोडले.

" सुज्येष्ठे, आम्ही तूला किती शोधले ? कोठे लपून बसली होतीस ? आम्हाला भीती वाटली , तूझी पावसात वाट तर चुकली नाही ना ? एक म्हणाली .

" कसला भयंकर पाऊस गं तो ? अगदी समोरचे देखील दिसत नव्हते." दुसरी म्हणाली.

" विजाच्या कडकडाटाने तर माझ्या छातीत धडकीच भरली बाई ! " तिसरी . पण सुज्येष्ठा गप्पच होती. तिच्या मनात विचारांचे मोहोळ उठले होते. सर्वांनी विरोध केला असता केवळ चेलनेने अपमानास्पद वागणूक दिली म्हणून मी दीक्षा घेतली. पण आर्यिकेच्या आचार मी पाळू शकले नाही. मी कलंकित केले त्या आचारधर्माला.माझीच नव्हे, तर माताजी यशोमतीची देखील मी आब्रू घालविली. त्या काय म्हणतील ? काय वाटेल त्यांना. आचार्य त्याच्यावर ठपका ठेवतील. संघातील तरुण आर्यिकाना तुम्ही सांभाळू शकला नाहीत असा दोष त्यांच्यावर ही केवळ माझ्यामुळे येईल. मी काय करू ? कोणाला शरण जाऊ ? संघातील इतर आर्यिका माझ्याकडे बोट दाखवून उपहासाने म्हणतील - " पहा, ती चेटकराजाची भगिनी सुज्येष्ठा ! तिच्यामुळे हा आश्रम कलंकित झाला. तिला चांगली अदल घडली. राजघराण्यात जन्मली म्हणून स्वतःला श्रेष्ठ समजत होती. चांगले नाक कापले गेले.

आणि यातून काही अघटीत घडले तर ! मला चुकून गर्भ रहिला तर ! माझ्याबारोबर त्या बाळाचेही हाल. बदनामीचे जीवन त्याच्या वाटयाला येईल. सात्यकीला कोणी नावे ठेवणार नाही. पण माझे कोय ? बालकाचे काय? या विचारांनी तिची मती गुंग झाली. शेवटी तिने यशोमती माताजीना शरण जायचे ठरविले. तिचे मौन आणि उतरलेला चेहरा पून त्या गप्प बसल्या. ती यशोमती माताजीकडे गेली आणि त्यांचे पाय धरून स्फुंदन रडू लागली.

" सुज्येष्ठा काय झाले ? ऊठ पाहू, डोळे पुस .''असे म्हणून त्यांनी तिला हृदयाशी धरले. तिचे डोळे पुसले. तिचा शोक पाहून त्यांचे मातृहृदय जागे झाले. तिच्या केसावरून हात फिरविला त्या मायेने म्हणाल्या -

" काय झाले ते नीट सांग पाहू .''

" माताजी ! माझ्या हातून अक्षम्य चूक घडली. मी पापी आहे, दुष्ट आहे. मला चांगली कठोर शिक्षा करा." ती आणखीनच रडत म्हणाली.

" आधी तू शांत हो. आणी काय घडले ते मला सविस्तर सांग, माताजींना बाकीच्या आर्यिकांना तेथून जाण्यास सांगितले आणि सुज्येष्ठेचा शोकावेग कमी होण्याची वाट पहात त्या मायेने तिच्या पाठीवर हात फिरवत राहिल्या.

थोड्याच वेळात सुज्येष्ठा शांत झाली. तिने काय घडले आणि कशा अवस्थेत घडले, सर्व माताजींना सांगितले.

" माताजी ! पूर्वनियोजित पतीला समोर पाहता मी माझ आर्यिका धर्म विसरले. मी मोहाला बळी पठले. मला कठोर शिक्षा कर, मातली." असे म्हणून ती पुनः विव्हल झाली.

" बेटा, घडले ते योग्य नाही, आर्यिका धर्माला काळिमा लावणारे आहे. पण यात तूम्हा दोघापेक्षा परिस्थितीचे चूक अधिक आहे. वातावरणाने तूम्हाला एकत्र आणले आणि निसर्गाने आपले सामर्थ्य दाखविले. तू प्रायश्चित घे आणि पुनः आर्यिका धर्माचे निष्ठेने पालन कर ." यशोमती माताजींनी झाल्या गोष्टीची वाच्यता न करता तिला संघात सामावून घेतले.

माताजींना तिला माफ केले, पण निसर्गाने क्षमा केली नाही. सुज्येष्ठेला दिवस गेले. तिला डोहाळे लागले. त्याचा त्रास होऊ लागला. कठोर आचरधर्म पाळणे तिला जमेना. पुनः ती माताजींना धरण गेली. आपली अवस्था त्यांना सांगितली. माताजी अनुभवी होत्या. अनेक वर्षांपासून संघ चालवित होत्या. संघात अशा घटना घडत असे. त्यावेळी भ्रूणहत्या न करता, ते मूल पूर्ण वाढलयानंतर त्या आर्यिकेचे बाळंतपण करू न त्या ते मूल एखादया निपूत्रिक जोडप्याला देत, किंवा चांगल्या कुटुंबात सांळण्यासाठी देत. आणि त्या आर्यिकेला पुनः आपल्या संघात सामावून घेत. तेच धोरण सुज्येष्ठेच्या बाबतीतही त्यांनी अमंलात आणले.

त्यांनी अभयकुमार आणि चेलसनेला बोवून घेतले.

" चेलना राणी, मी तुझ्यावर विश्वासाने एक जबाबदारी सोपवणार आहे. पार पाडणार ना ?" त्यांनी चेलनेला विचारले.

" आपण आज्ञा करावी माताजी, " चेलना उतरली

" माझ्या संघातील एक तरुण आर्यिकेवर संकट आले आहे. ती गरोदर आहे . तिचे बाळंतपण सुखरूप पार पडेपर्यंत मी तिला तुझ्या ताब्यात देत आहे. बाळंतपण झाल्यावर तिला पुनः माझ याकडे पाठवा. पण गोष्ट बाहेर फुटता कामा नये. " आपली आज्ञा माताजी. आम्ही गुप्तता पाळू . अभयकुमार आणि चेलना दोघेही म्हणाले. अभयकुमार चेलनेचा सावत्र पुत्र . पण जैनधर्माचा कट्टर

अभिमानी होता. वयाने तरुण असला तरी समज फार मोठी होती. म्हणूनच माताजींना त्या दोघावर विश्वास टाकला.

त्यांनी सुज्येष्ठेला बोलवून घेतले. तिला पाहताच दोघेही चकित झाले.

" सुज्येष्ठेवर ही पाळी यावी ! आपल्या भगिनीवर हे संकट आले असेल असे त्यांना स्वप्नातही वाटले नव्हते. पण यातून तिचे रक्षण केलेच पाहिजे, असे त्यांनी ठरविले. माताजींना त्यांना सर्व हकीकत सांगितली. सुज्येष्ठा निर्दोष असून परिस्थितीवश असे घडले याचीही जाणीव दिली. सुज्येष्ठेला घेऊन दोघेही मगधला आले. तेथे तिच्या राहण्याची गुप्तपणे व्यवस्थाकेली व बाळंतपणही पार पाडले. सुंदर गुटगुटीत मुंलाला तिने जन्म दिला. अभयकुमाराने त्या बालकाला एका भयानक गुहेत नेऊन सोडले. पण चेलनेला कल्पना दिली नाही. एके रात्री तिला स्वप्नात ते बालक रडत असलेले दिसले. तिने अभयकुमारला विचारले. त्याने बालक कोठे आहे ते सांगितले. राजा श्रेणिक आणि चेलनाराणीने स्वतः जाऊन ते बालक आणले आणि वारिषेणाप्रमाणे त्याचेही पुत्रवत पालन केले.

प्रसूतीनंतर थोड्या दिवसांनी सुज्येष्ठा संघात परतली. माताजी आपला संघ घेऊन लांबच्या प्रदेशात विहाराला निघून गेल्या

१७ साहसे श्री :प्रतिवसति

" सु भद्रे, किती दुःखी करशील. नशीबात असेल तर अजूनही तुला मूल होईल. अजून आपले वय झाले नसाही. उतारवयातही मुलं झाल्याची उदाहरणे आहेत, " भानु आपल्या पत्नीची समजूत घालत होता.

" अहो, मला खरंच आता सहन होत नाही. बायकांचे ते उपहासात्मक कटाक्ष माझं मन विध्द करतात, " सुभद्रा दुःखी मनाने म्हणाली.

" आपण थोडे का उपाय केलेत ? जवढे शक्य तेवढे सर्व प्रयत्न केले. इतःपर जिनेंद्र भगवंताची मर्जी मानून स्वस्थ बसांव. जे आपल्या हातात नाही, त्यासाठी उगाच दुःख करण्यात काही अर्थ नाही. तू आपलं मन इतर गोष्टीत गुंव," भानुने सांगितले.

भानु हा अंगदेशातील अतिशय श्रीमंत गृहस्थ होता. त्याचा व्यापार जोरात होता. देशोदेशी त्याच्या पेढ्यांतून व्यवहार चालत होता. लक्ष्मी घरी पाणी भरत होती. " पण जगी सर्व सुखी असा कोण आहे

? " या न्यायाने ताही दुःखी होता. लग्नाला बरीच वर्षे झाली, तरी घरात पाळणा हलला नव्हता. त्यामुळे दोघेही पति - पत्नी दुःखी होते. भानूचा वेळ तर व्यापाराच्या उलाढालीत निघून जाई., त्यामुळे त्याचे दुःख वीत्र नव्हत. पण सुभद्रला मात्र बायका ठोचून बोलत . कोणी ओटी भरणाला किंवा बरशाला बोलवी त नसत. निपुत्रिक म्हणून तिला अशुभ मासनीत. त्यामुळे तिचे दुःख तीव्र होई . पण काही दिवसांनी नवसा इ सायसाने तिला दिवस गेले. त्यावेळी त्या पति - पत्नीचा आसनंद गगनात मावेना. योग्य वेळी प्रसूत होऊन तिला मुलगा झाला. त्यांनी त्याचे नाव चारुदत्त ठेवले.

चारुदत्त सोन्याचा चमचा तोंडात घेऊनच जन्मला होता. त्यामुळे त्याचे बालपण अतिशय लाडात गेले. तो म्हणेल ती पूर्वदिशा होती. त्यामेळे तो खर्चिक स्वभावाचा निघाला. सदा मित्राच्या गाराडयात नाही. त्यांच्यावर भरपूर खर्च करी त्यामुळे मित्रांची उणीव नव्हती. एकदा तो काही मित्रसह खेळत खेळत बराच लांबवर गेला तेथे त्याने विचित्र दृश्य पाहिले. एका झाडाला एका मनुष्याला बांधले होते. त्याच्या सर्व अंगाला खिळे ठोकले होते. त्याचे सर्व अंग रक्तबंबाळ झाले होते. तो वेदनांनी विव्ळत होता. जवळच खाली माने धालून एक सुंदरी अश्रू एाळत होती. चारुदत्त त्याच्याजवळ गेला.

" आपण कोण आहात ? आपली ही अवस्था कोणी केली ? " चारुदत्ताने त्याला विचारले.

" बर झालं, तू अगदी देवतूसारखा मदतील आलास. अगोदर हे माझ्या अंगातील खिळे काढ. मग मी सर्व हकीकत सांगतो, " तो गृहस्थ म्हणाला. चारुदत्त आणि त्याच्यामित्रांनी त्याच्या अंगातील सर्व खिळे काढले. जखमावर णडपालयिचा रस लावला. प्यायला पाणी दिले. थोडे बरे वाटल्यावर तो गृहस्थ सांगू लागला -

" मित्रा, माझे नाव अमितगती. मी एक विद्याधर आहे. विजयार्ध पर्वताच्या दक्षिण श्रेणीवर आमचे राज्य आहे. माझा मित्र धूमसिंह आणि मी नेहमी एकत्र राहात असू . एकमेकाशिवाय आम्हाला चैन पडत नसे. एकदा आम्ही दोघे वनविहारासाठी हिमवंत पर्वताकडे गेलो. त्याच्या पायथ्याशी हिरण्यसेन या तपस्व्याचा आश्रम होता. आम्ही त्याच्या दर्शनाला गेलो. जवळच त्याची कन्या हिरण्यमयी उभी होती. ती अतिशय सुंदर होती. तिला पाहताच मी तिच्या प्रेमात पडलो. तीही माझ्याकडे आकर्षित झाली. आम्ही वनविहारावरून परत आलो. पण माझे मन त्या आश्रमहरिणीभोवतीचे धोटाळत होते. तिच्यासाठी मी वेडा झालो. घरी आल्यावर मी पित्याला सर्व हकीकत सांगितली. त्यांनी मागणी घालून हिरण्यमयीबरोबर माझा विवाह करून दिला. आम्ही दोघे अतिशय आनंदात होतो.

पण धूमसेनाचेही तिच्यावर मन जडले होते, ही गोष्ट मला माहित नव्हती. नाही तर मित्रासाठी मी हिरण्यमयीचा त्याग केला असता. धूमसेन मनातून धूमसत होता. माझ व्देष करीत होता. आज आम्ही विहारासाठी या भागात आलो. धूमसेनही नेहमीप्रमाणे आमच्या बरोबरच होता.

आज मी एकटाच त्याच्या तावडीत सापडलो. तेव्हा तयाने माझी अशी अवस्थ केली. कनक आणि कांता जिवलग मित्रंत सुध्दा फुट पाडतात याचे हे जीवंत उदाहरण आहे. विद्याधराने आपली तलवार उपसून धूसेनाला व हिरण्यमयीलायमसदनाला पाठविले. तो चारुदत्तकडे वळून म्हणाला -

" मित्रा, तू माझा जीव वाचवलास. आता आपण मित्र झालो मी तुझ्यासारठी काय करू सांग."

" मित्रा, तुझ्या उपयोगी पडता आले, हेच माझे मोठे भाग्य आहे. आजपसून आपण जीवाभावाचे मित्र झालो. तुझ्यासाठी मी काहीही करायला तयार आहे. पण सध्या मला तुझी मैत्रीच पुरेशी आहे. दुसरे काही नको, " चारुदत्त म्हणाला.

चारुदत्तच्या मनाची ही उदाहता विद्याधराला फार आवडली. एकमेकाचा निरोप घेऊन ते आपापल्या घरी निघून गेले. पण अमितगती विद्याधराच्या दुर्दैवाची कहाणी ऐकुण चारुदत्त संसाराविषयी उदास झाला. त्याच्या मनात वैराग्य उत्पन्न झाले. त्याने सर्व शास्त्रात प्राविण्य मिळविले. तो सर्व कलांत पारंगत णाला, अपण लग्न करण्याची त्याची इच्छा होईना. माता - पिता सुनमुख पाहण्यास नातवंडाला मांडीवर खेळवण्यास उत्सुक होते. त्याचे मन राखण्यासाठी तो विवाहला तयार झाला. चंदानगरीच्या सुभद्र शेटजीची कन्या मित्रवतीशी त्याचा विवाह पार पडला. पण तो मित्रवतीशी समरस होऊ शकला नाही. तिच्याशी तुटकच वागू लागला. जैन शास्त्रांचा अभ्यास, स्वाध्याय, पूजन - अर्चन मुनींची सेवा यातच तो रमून जाई .मित्रवती त्याची सेवा कीर. त्याला खूष करण्यासाठी प्रयत्न करी. पण तो तिच्याकडे लक्ष देत नव्हता. संसारात असूनही विरक्तासारखा जगत होता.

चंपानगरीत कलिंगसेना नावाची मोठी धूर्त गणिका राहात होती. धन कसे लुबाडावे यात ती तरबेज होती.अनेक धनाढ्यांना तीने भिकेला लावले होते. तिची वसंतसेना नावाची अतिशय लावण्यवती कन्या होती. गणिकेची कन्या असूनही तिच्या सौंदर्यात सात्विकता होते, चेहऱ्यावर गोडवा होता, स्वभावही भोळा आणि उदार होता.कलिंगसेनेला वाटे, मुलीने आपलया सौंदर्याच्या जोरावर धनिकांना लुबाडून खूप धन कमवावे, म्हणजे तिचे व आपले मरेपर्यंत जीवन सुखात जाईल. पण वसंतसेनेचे पैशाकडे लक्षचे नसे.

एकदा ती दासीसह नगरोद्यानात विहारासाठी गेली असता, चारुदत्तही मित्रासमवेत तेथे आला होता. वसंतसेनेला पाहतवाच त्याचे मन तिच्यावर जडले. त्याने मित्राला विचारले -

" मित्रा , कोण रे ही लावण्यवती ?"

" कलिंगसेना या गणिकेची ती वसंतसेना नावाची कन्या आहे, मित्राने सांगितले .

" किती सात्विक चेहरा आहे तिचा, नाही ? सुस्वभावीही असावी." चारुदत्त म्हणाला.

" वसंतसेना चांगल्या स्वभावाची आहे. पण तिची आई महा धूर्त आणि लबाउ आहे. तिच्या सहवासात आलेल्यांना ती कफल्लक करून सोडते आणि हाकलून देते, " मित्राने सांगितले.

वसंतसेनाही चारुदत्तला पाहताच त्याच्यावर मोहित झाली. प्रथमदर्शनीचे दोघे एकमेकांच्या प्रेमात पडले. तिने दासीकडून त्याची माहिती काढली आणि आपल्याकडे बोलवून घेतले. दोघेही बराच वेळ बोलत राहिले. एकमेकांचा परिचय करून घेतला. वसंतसेनेने त्याला आपल्या महालात येण्याचे निमंत्रण दिले.

दुसऱ्याच दिवसापासून चारुदत्त वसंतसेनेच्या सौंदर्याचा गूलाम झाला. आपली संपत्ती दोन्ही हातांनी तिच्यावर उधळू लागला. तिच्या महालात चोवीस तास उपभोग रमू लागला. त्याला घरादाराचा विसर पडला. संपत्तीला ओहोटी लागली. वसंतसेनेने काहीच मागितले नाही. पण कलिंगसेनेने त्याला पिळून काढले. वर्षाच्या आत पिढ्या न पिढ्या चालत आलेले धन संपवून तो कफल्लक झाला. कलिंगसेनेचे काम झाले होते. निर्धन चारुदत्ताचा तिला काही उपयोग नव्हता. ती वसंतसेनेच्या मागे लागली.

" वसंतसेने, आता या चारुदत्तचा नाद सोड. तुझ्यासाठी चार पैसे खर्च करण्याची त्याची ताकद नाही. तू चोवीस तास त्याला घेऊन बसतेस." कलिंगसेना म्हणाली.

" माते, मी चारुदत्ताकडे ग्राहक या दृष्टीने कधीच पाहिले नाही. माझे त्यांच्यावर प्रेम आहे. मी त्यांना सोडणार नाही, " वसंतसेना निग्रहाने म्हणाली.

" अग , तू एक गणिका आहेस, कोणाची पत्नी नाहीस. गणिकेने आपला धंदा पहायचा असतो. प्रेम करून कोणात अडकायचे नसते, " कलिंगसेना तिची समजूत घालू लागली.

" मी चारुदत्तला सोडणार नाही." वसंतसेनेचा हट्ट पाहून कलिंगसेना त्यावेळी गप्प बसली. पण चारुदत्तला कसे हाकलायचे याचे विचारचक्र तिच्या मनात सुरु झाले.

एके दिवशी वसंतसेना आणि चारुदत्त गाढ झोपेत असताना, कलिंगसेनेने नोकराकरवी चारुदत्ताला उचलून महालाबाहेरच्या ओटयावर आणून टाकले. सकाळी चारुदत्त जागा झाला, तर आपण मंचकावरील मऊ शय्येवर नसून , महालाबाहेरील कडक, थंडगार फरशीवर झोपलो असल्याचे त्याच्या मनात आले. आपल्या अवस्थेची त्याला लाज वाटली. त्याने आजूबाजूला पाहिले तर लोक त्याची टिंगल करून फिदी - फिदी हसत होते. आपसात चर्चा करून त्याच्याकडे बोट दाखवित होते.

" कशी जिरली पहा चारुदत्ताची, " एक म्हणाला.

" पैसे संपले असतील, म्हणून कलिंगसेनेने हाकलून दिलेले दिसते, " दुसरा म्हणाला.

" अरे , वेश्यांजवळ कोठले आले प्रेम - बिम. पैसा असला तर प्रेम . नाही तर अशीच फजिती होणार. " तिसरा म्हणाला.

त्यांचे बोलणे ऐकत चारुदत्त खाली मान घालून घराकडे चालू लागला. ही बाती त्याच्या घरीही पोहोचली होती. पण घरी कोणी रागावले नाही. मित्रवतीने शांतपणे त्याच्या स्नानाची आणि अल्पापाहाराची व्यवस्था केली. त्याने गाव सोडण्याचा निश्चय केला. इस्टेटीची तर धूळधाण झालीच होती. आईच्या व बायकोच्या अंगावर थोडे दागिने होत, ते घेऊन तो व्यापारासाठी जिरावत या प्रदेशात आला. तेथे त्याने कापूस खरेदी केला. कापूस विक्रीसाठी काही व्यापारसी मित्रासह तो ताम्रलिप्ती नगरास गेला. जंगलातून जात असता मोठा वणवा भडकला होता. त्यात त्याचा सर्व कापूस भस्मसात झाला. कसा बसा जीव वाचून तो पोरबंदरकडे निघाला. पायी चालून तो एवढा थकला होता की जंगलातच झोपून गेला. सकाळी ताजातवासना होऊन तो प्रियंगु नगरीकडे निघाला आणि आपला मित्र सुरेंद्रदत्त याच्या घरी गेला. त्याला पाहताच सुरेंद्रदत्ताला खूप आनंद पाला. त्याने त्याचे मोठ्या उत्साहाने स्वागत केले.

" ये मित्रा ये, किती दिवसांनी भेट होते आहे आपली, " असे म्हणून सुरेंद्रदत्ताने त्याला कडकडून मिठी मारली.

त्याच्या प्रेमळ वागण्याने चारुदत्ताला फार समाधान वाटले. नाही तर गरीब मित्राला शुष्क वृक्षावरील पक्ष्याप्रमाणे सर्वजण सोडून जातात. सुरेंद्रदत्ताने त्याची सर्व हकीकत ऐकून आपल्या घरी आग्रहाने ठेवून घेतले. दहा - बारा दिवस तेथे राहिल्यावर चारुदत्त कंटाळ. माता पत्नीला असहाय अवस्थेत सोडून आला होता. व्यापारात काही पैसे मिळविल्याशिवाय परत जाणे योग्य नव्हते. दोधा मित्रांनी विचार विनिमय करून यवनव्दीपास व्यापारासाठी जाण्याचे ठरविले. त्यासाठी एक मजबूत जहाज भाड्याने ठरविले. एका मागून एक व्दीप ओलांउत तो पुढे जाऊ लागला. पण अजूनही त्याच्या दुर्दैवाने त्याची साथ सोडली नव्हती. सोसाट्याचा वारा सुटला. समुद्रात तुफान उठले. लाटांचा थयथयाट सुरू झाला. निसर्गाने रौद्र रूप धारण केले होते. लाटांच्या तडाख्याने त्याचे जहाज फुटले. त्याने एका फळीचा आश्रय घेतला. त्या फळीच्या आधाराने तरंगत त्या भयाण लाटांना तोंड देत तो पुढे सरकु लागला. मोठ्या कष्टाने तो सिंधुदेशाच्या किनाऱ्याला लागला. जमिनीचा स्पर्श पायाला होताच त्याला अपार आनंद झाला. या भयानक तुफानातून आपण जमिनीवर जिवंत पोहोचू की नाही याचीही त्याला शाश्वती नव्हती. काठावरच तो विश्रांती घेऊ लागला. भवितव्याची चिंता त्याला सतावीत होती. मातेची - पत्नीची आठवण येत होती. वसंतसेनेचीही आठवण येत होती. तिच्या पायी एवढा पैसा ओतून आपल्याला काय मिळाले. हलाखीच जीवन आणि नामुस्की. वडिलांनी निडळ्याच्या घामाने कमवलेली संपत्ती आपण उधळून टाकली. ती सांभाळून वापरली असती, तर आज अशा हाल - अपेष्टा सहन कराव्या लागल्या नसत्या. पण हे मी कोण ठरवणार ? मी तर तियतीच्या हातचे एक बाहुले आहे. ते नाचवील तसेच मला नाचावे लागेल. अशा विचारात तो गढलेला असताना एक संन्याशी त्याच्याजवळ आला.

" बेटा, कोण आहेस तू ? मोठ्या संकटातून वाचलेला दिसतोस ?" त्याने प्रेमाने विचारपूस केली.

" मी चंपानगरीचा चारुदत्त आहे. व्यापारासाठी मी येथे आलो. पण तुफानामुळे जहाज फुटल्याने मी निराधार, निष्कांचन झालो आहे, चारुदत्ताने सांगितले.

" चल बेटा माझ्याबरोबर. थोडे दिवस माझ्या घरी विश्रांती घे . नंतर पुढे काय करायचे ते ठरवू." चारुदत्ताला घेऊन तो आपलयाघरी गेला. चार दिवस त्याला सुखाने खाऊ - पिऊ धातले. त्याला थोडा तरतरी आलेली पाहून पाचव्या दिवशी तो त्याला म्हणाला -

" या शहराबाहेर एक चमत्कारिक विहीर आहे. त्यात एक रसायन भरले आहे. तू जर मला तो रस आणून दिलास , तर तूझे पुढचे जीवन सुखात जाईल. यात माझा काही स्वार्थ नाही. तुझ्याच हितासाठी मी सांगतो आहे."

" महाराज, आपण तर निःस्वार्थी आहात. प्रेमळ आहात. आपणासाठी काहीही करण्यात मला आनंद वाटेल. अडचणीचया वेळी मला आश्रय देऊन माझ्यावर उपकार केले आहेत. आपल्या या ऋणतून मला थोडे तरी उतराई होता येईल" चारुदत्त म्हणाला.

चारुदत्ताला घेऊन संन्यासी त्या विहिरीजवळ गेला. विहिरीचे तोंड अगदीच अरुंद होते. ती फार खोल होती. या विहिरतच तो चमत्कारिक रस भरलेला होता संन्यासी त्याला म्हणाला -

" चारुदत्ता, तू या विहिरीत उतरु नकोस येथे धोका आहे." विहिरीतून एका मनुष्याचा आवाज आला .

" महाशय, आपण कोण आहात? मला विहिरीत उतरण्यापासून परावृत्त कर करीत आहात?" चारुदत्ताने विचारले.

" मीही तुझ्यासारखाच एक फसवला गेलेला माणूस आहे. विहिरीत अडकून पडलो आहे. मला आता बाहेर येता येत नाही. तूही माझ्यासारखा विहिरीत अडकून पडशील, " विहिरीतील मनुष्य म्हणाला. चारुदत्त थोडा विचारमग्न झाला. त्याने त्या मनुष्याला विचारले -

" तुम्ही या विहिरी कसे पडला? मलाही एका दुष्ट संन्यासाने संपत्तीच्या मोहाने येथे आणले. माझीही सुमंद्रात नाव फुटली होती. मीही निष्कांचन झालो. तेव्हा एका साधूने मला तू या रसाने धनवान होशील अशी आशा दाखवून, भुलवून येथे आणले. मी रसाने भरलेला पेला त्याच्या हातात देताच त्याने मला आत ढकलून दिले. आणि तो संन्यासी निघून गेला. तुझीही माझ्यासारखीच गत होईल. तू या विहिरीत उतरु नकोस. " विहिरीतील मनुष्य म्हणाला.

चारुदत्त अधांतरी लटकत पंचणमोकार मंत्राचा जप करु लागला. संकटकाळीच लोकांना धर्म आठवतो, हे खरे आहे . आता आपले मरण अटळ आहे, याची त्याला जाणवी झाली. त्याने समाधीमरणची तयारी केली आणि तो विहिरीतल मनुष्याला उद्येशून म्हणाला,

" मित्रा, तू मला जीवनदान दिलेस. मी तुझा आभारी आहे. मी तुला हा संसारसागर तरुन जाण्याचा उपाय सांगतो. या जीवनात धर्माशिवाय मानवाचा उध्दार करणारे दुसरे साधन नाही. हा जीव कर्माच्या बंधामुळे या संसाराच्या फेऱ्या सापडलेला आहे. त्यातून त्याचा उध्दार धर्मच करील. पूर्वजन्मीच्या वाईट कर्मांमुळेच नरकातील कठोर यातना भोगाव्या लागतात. अनेक योनीत जन्म घेऊन, दुःखे भोगून तो मानवजन्म प्राप्त करतो. तेव्हा या मनुष्यजन्मात धर्माच्या सहाय्याने आत्म्याचे कल्याण करुन मोक्ष मिळवावा आणि मोक्षप्राप्तीचा मार्ग सांगणारा जैनधर्मापेक्षा दुसरा चांगला धर्म नाही. तू माझ्याप्रमाणे या धर्माला शरण जा आणि स्वतःचा उध्दार करुन घे ."

" मित्रा, चारुदत्ता, तू म्हणतोस ते मला पटते. पण जैनधर्माचे पालन कराचे म्हणजे काय करायचे ? विहिरीतील मनुष्याने विचारले.

चारुदत्ताने त्याला जैनधर्माची पाच अणुव्रते, शिक्षाव्रते, परिग्रह प्रमाण, पंच मकारांचा त्याग, दशधर्म समजावून सांगितला आणि णमोकार मंत्राचे माहात्म्य पटवून दिले आणि मंत्रही शिकविला. कूपस्थ मनुष्याने मोठ्या श्रद्धापूर्वक मंत्र ग्रहण केला. चारुदत्ताने त्याला विचारले -

" मित्रा , येथून निसटण्याचा काही मार्ग आहे का ? आपण दोघेही आपल्या सुटकेसाठी प्रयत्न करु."

" येथून जवळच असलेल्या गुहेत एक सुसर राहते. ती रोज हा रस पिण्याकरिता या विहिरीत येते. तू तिचे शेषूट धरुन बाहेर पड, म्हणजे तुझी सुटका होईल," विहिरीतला माणूस म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी सुसर रस प्यायला त्या विहिरीत आली. ती रस पिऊन परत जात असता, चारुदत्ताने तिचे शेषूट धरले आणि तो बाहेर आला. बाहेर येताच झालेल्या श्रमाने आणि मनःस्तापाने तो बेशुध्द पडला.. शुध्दीवर येऊन पाहतो, तो एक भयानक रेडा शिंगे रोखून त्याच्या अंगावर धावून येताना दिसला. चारुदत्त घाबरला. त्याचे हातपाय भीतीने थरथरु लागले. काय करावे हे त्याला सुचेना .णमोकार मंत्राचा जप करतच ता वेगाने पळाला. पळता - पळता त्याला एक मोठा शिलाखंड दिसला. तो त्याच्यावर चडून बसला. पण अजून त्याची संकटातून मुक्तता झाली नव्हती. तो रेडाही त्याच्यामागे धावत येऊन त्या शिलेला धडका देऊ लागला. चारुदत्ताला आपले मरण समोर दिसत होते. पण वाचण्याचा उपाय सापडत नव्हता. भीतीने तो अर्धमेला झाला होता. त्याने जोळे गच्च मिटून घेतले. भगवंतावर भरोसा ठेवून तो मनात णमोकारमंत्राचा जप करीत बसला.

थोड्या वेळाने डोळे उघडून पहातो, तो एका अजगराने त्या रेडयाला विळखा घातला होता. रेडा त्याच्या तावडीतून सुटण्यासाठी धडपड करीत होता. त्या दोघोना लढतासना पाहून चारुदत्त त्या शिलाखंडावरून उतरला आणि पहत सुटला. इतक्यात त्याला त्याच्या मामाच्या मित्राने , समुद्रदत्ताने पाहिले.

" चारुदत्त, तू इकडे कोठे ? समुद्रदत्ताने विचारले. चारुदत्ताने आपल्या दुर्दैवाची कहाणी समुद्रदत्ताला सांगितली. समुद्रदत्ताने त्याला धीर दिला आणि त्याने त्याला स्वतःबरोबर नेले. त्यांनी होडी उरवली व नदी पार करून ते दोघे टंकणदेशात आले. तेथे समुद्रदत्ताच्या मदतीने त्याने थोडा व्यापार केला. मिळालेले धन घेऊन तो ते रत्नव्दीपाकडे निघाले. वाटेत समुद्रदत्ताचा आणि त्याचा वाद झाला, तेव्हा समुद्रदत्त त्याला एकट्याला सोडून निघून गेला.

चारुदत्ताची संकटपरंपरा अजून संपली नव्हती. एका अवाढव्य पक्ष्याने त्याच्यावर झडप घातली. त्याला बाण मारण्यासाठी चारुदत्ताने भात्यातून बाण काढला , तर भाताच खाली पडला. तो घेण्याच्या निमित्तासने तो खाली वाकला व पळत सुटला. पळत - पळत तो पर्वताच्या दुस-या टोकावर आला. त्या ठिकाणी एक मुनी ध्यानस्थ बसलेले त्याला दिसले. चारुदत्ताच्या धावपळीने त्यांची समाधी भंग झाली. त्यांनी डोळे उघडले. चारुदत्ताला ओळखून त्यांनी विचारले -

" चारुदत्ता, तूम या अरण्यात कसा आलास ? सर्व कुशल आहे ना ? आपणास ओळखलेले पाहून चारुदत्ताला आश्चर्य वाटले. तो त्यांना म्हणाला.

" महाराज, आपण कोण आहात ? मी तर आपणास ओळखत नाही आपण मला कसे ओळखले ?"

"चारुदत्ता, तुझी माझी ओळख प्रथम चंपारण्यात झाली. माझा मित्र धूमसेनाने मला खिळे ठोकून झाडाला बांधले होते. त्यातून तूच माझी सुटका केली होतीस. त्यानंतर मी माझ्यानगरीस परत गेलो. सुखाने राज्य केले आणि मोठ्या मुलास राज्याभिषेक करून दीक्षा घेऊन तपस्येसाठी इकडे आलो," मुनींनी सांगितले.

चारुदत्ताने त्यांना नमस्कार करून म्हणाला -

" मुनिवर्य आपली अशी अचानक गाठ पडली, त्यामुळे मला फार आनंद झाला."

" पण या भयाण अरण्यात तू कसा काय आलास ? इथे क्रूर प्राणी राहतात. त्यांच्या भीतीने कोणी या वनात प्रवेश करीत नाही . फक्त तपस्वी लोकच इकडे येण्याचे धाडस करतात, " मुनी म्हणाले.

चारुदत्ताने आपल्या दुर्दैवाची सर्व कहाणी मुनीना सांगितली. तो आपली कहाणीसंपवतो तोंच विद्याधर आपल्या सैन्यासह मुनीच्या दर्शनाला आला. एक साधारण मानव त्यांच्या जवळ बसलेला पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. मुनीना वंदन करुन एका बाजूला बसून तो चारुदत्ताला म्हणाला -

" माझ्या पित्याचे प्राणदाते चारुदत्त ना आपण ?" चारुदत्ताला मोठे आश्चर्य वाटले. तो म्हणाला, " आपण कोण आहात? मी तर आपणाला कधीच पाहिले नाही." मी अमितगती विद्याघ्राचा पुत्र सिंहयश. आमच्या पित्याचे प्राण वाचवून आपण आमच्यावर फार मोठे उपकार केले आहे." सिंहयशाने असे म्हणून चारुदत्ताला कडकडून मिठी मारली. दोघे आपसात बोलत बसले. एवढ्यात विमानातून एक देव उतरला. त्याने प्रथम चारुदत्ताला वंदन केले, नंतर अमितगती मुनीना. सिंहशयाला हे पाहून राग आला. तो त्या देवाला म्हणाला,

" प्रथम मुनीना वंदन करुन मग मानवाल नमस्कार करण्याचा प्रधात आपणाला माहीत नाही का ?"

" मला माहीत आहे. पण चारुदत्ताला प्रथम वंदन करण्याचे कारण वेगळे आहे. त्याच्यामुळे मला हे देवप्रद प्राप्त झाले. मी मरणप्राय स्थितीत असताना, त्याने माझ्या कानात गमोकार मंत्र म्हटला म्हणुन मी या पदाला पोहोचू शकलो.म्हणूनच चारुदत्त माझ्या दृष्टीने प्रथम वंदनीय ठरतात, " देवाने उत्तर दिले. नंतर चारुदत्ताकडे वळून तो देव म्हणाला -

" गुरु चारुदत्त, मी आपणास काय मदत करु सांगा. ज्या अर्थी आपण या भयाण जंगलात आलात, त्या अर्थी आपणाला बऱ्याच संकटातून जावे लागले असे दिसते."

" होय, आपला तर्क खरा आहे." असे म्हणून चारुदत्ताने आपली सर्व हकीकत त्याला सांगितली व तो म्हणाला -

" सध्या मला काही नको. योग्य वेळ येताच मी वर मागून घेईन." देव पुनः दोघांना वंदन करुन आकाशमार्गाने निघून गेला. सिंहयश विद्याधर चारुदत्ताला आपल्याबराबर विद्याधर नगरीत घेऊन गेला. तेथे त्याने चारुदत्ताचा खूप आदर - सत्कार केला. एके दिवशी त्याची माता विजयसेना आपल्या दोन पुत्रांना व गंधर्वसेना नामक कन्येला घेऊन चारुदत्ताच्या भेटीस आली. ती सिंहयशाला म्हणाली -

सिंहयाशा, तुला आठवते का गंधर्वसेनेच्या जन्माच्या वेळी ज्योतिषाने सांगितले होते, की चारुदत्ताच्या घरी राहात असता हिचा विवाह एका सम्राटाशी होईल. आता चारुदत्ताबरोबर गंधर्वसेनेला पाठवायला हवे."

' होय, आठवते माताजी. मी यांना पाठविण्याची व्यवस्था करतो.'

सिंहयशाने आपल्या विद्येच्या मदतीने एक सुंदर विमान तयार केले. त्यात बसून गंधर्वसेना आणि चारुदत्तासह तो चंपापुलीला आला. तेथे सर्व ग्रामस्थांना एकत्र बोलवले. त्यांच्यासमोर चारुदत्ताला एका सुंदर सिंहासनावर बसवून त्याने त्याची पूजा केली, त्याला भरपूर धन दिले. त्यामुळे लोकांत चारुदत्ताविषयी आदरभाव वाढला. त्यानंतर त्याने आपली माता व पत्नी मित्रवती यांना चंपापुलीस आणवले.

थोड्याच दिवसांनी गंधर्वसेनेचा विवाह वसुदेवराजाशी झाला. व तिच्या जन्माच्या वेळचे भविष्य खरे ठरले.

१८ रणसुंदरी जिनमयी

अ गदी अपरिचित असे हे नांव आहे. एक जैन स्त्री ही रणसुंदरी कशी असणार ? जैन स्त्री ही असली तर श्रीमंत असेल, सुंदर असेल, किंवा आणखी काही असेल पण ती रणसुंदरी असणार नाही. ही कल्पना नियतीनं खोटी पाडली आहे. गंगराज्याचे ते शेवटचे दिवस होते. शेवटचा गंग हा म्हातारा झाला होता. गंगराज्याचे लचके तोडण्यासाठी काही स्वदेशीय राजे आणि काही म्लेच्छ राजे अनेक तऱ्हेचे मनसुबे बांधित होते. अशा वेळची गोष्ट आहे ही !

जिनमयी ही अत्यंत पराक्रमी चामुंडरायाची मातुल बहीण (मामे बहीण) . हिरकणीच जणू, पाणीदार नेत्र, बलिष्ठ गात्रे, उंच कपाळ , काळेभोर केशकलाप आणि दमदार आशावाद यामुळं प्रत्यक्ष युध्दजिज्ञासेच मंगलरुपाच जणू तिच्यात वास करीत होतं.

तिचं लहानपण बेनळ्ळी गावी गेलं होतं. वडिलांच्या मृत्युनंतर ती चामुंडरायागडे येऊन राहिली होती. त्यावेळी चामुंडराजे तर भारतीय नेपोलियन बनले होते. त्यांनी जिंकलेल्या लढ्यांचे आकडे देतांना शिलालेखही घाबरले आहेत. चामुंडरायांच घर म्हणजे. शत्रूपक्षाला जेरीस आणून फारसा रक्तपात न घडविता तह कसा घडवून आणावा किंवा शस्त्रूला पराभूतह कसं करावं हे चामुंडरायापसूनच इतरांनी शिकावं असा त्याचा अधिकार होता.

अशा चामुंडरायाच्या घरी निमयी वाढली. तिच्या नसानसांतून जणू युध्दाचं पाणी खेळत होतं. एखादी पाणी दिलेली तलवार चमकावी, आकाशातून विजेची धारच धरणीवर अवतरावी, तशी जिनमयी वाटू लागली. यौवनात प्रवेश तिंन केला खरा, पण तो हि जैनांच्या दृष्टीन फार भाग्याचा राहिला नव्हता.

अनेक जैन घराणी नष्ट झाली होती. फार थोडी जैन राज्ये तुरळकपणे राज्य करीत होती. पण त्यांच्यात असां व तसं ऐक्य नव्हतं. याचाच परिणाम असा होता की अत्यंत पराक्रमी सेनापती इतर धर्मियांच्याकडे सेवा करीत होते. चामुंडरायाकडे राहिलेल्या या कट्टर जैनानुयायी जिनरींच लक्ष या मुद्याकड आकर्षित झाले.

तिच्या मनात एक दुर्दम्य आशावद निर्माण झाला. आज ज्याला दक्षिण कोकण म्हणतात अशा भागात एक म्लेच्छ सरदार येऊन राहिला होता. त्या सरदाराने तेथील उळाळ समुद्रात किल्ले बांधले होते आणि आग ओकणऱ्या तोफांच वैशिष्ट्य देशी सैन्याला अगदी नवीन होतं. पहिल्यांदाच या तोफा या तळकोकणात त्या म्लेच्छ राजांन आणून फार मोठा दरारा निर्माण केला होता.

जिनमयीला या गोष्टीची वार्ता लागली होती. तिचे बाहु स्फुरण पावत होते. त्या म्लेच्छाला देशतून बाहेर काढीन अशी दुर्दम्य मनीषा तिच्या मनात उत्पन्न झाली.

चामुंडरायांन तिच्यापुढे मांडलेला विवाहाचा प्रस्ताव तिंन नाकारला. माझ लग्न या समशेरशीच आहे, असं जेव्हा ती उतरली तेव्हा चामुंडराय तिला म्हणाला होता. तुझ हे वय नाही. शिवाय मामाच्या अंगात एवढं एवढं शौर्य आहे की त्य यवनाला तो सहज पराजित करू शकेल. व्यर्थ तू या युद्धाच्या भानगडीत पडू नकोस. तुझं वय आहे या यौवनाच्या उपभोगासाठी. हे हात कूणाच्या माना कापण्यासाठी नाहीत तर करपसाश घालण्यासाठी आहेत.

त्यावर ती वीरबाला म्हणाली, ' भाऊ तुम्हीच बोलता हे ? सर्व शास्त्राचे जाणते तुम्ही ! आत्म्याला वय असतं ! आत्म्याला बंधन धालू शकेल असं अलम दुनियेत काय आहे ? जैनधर्माच्या या पडत्या काळात तुम्हीच जैनधर्माचा उद्योग करावा आणि बायकांनी घरी बसून नांव घेता त्याला पश्चिम समुद्रातून हाकून देईन तरच मी तुम्हाला तोंड दाखवीन.'

चामुंडाला कुठून गोष्ट कशी निघाली आणि तिचा शेवट कशात झाला हे कळण्याआधीच आपल्या घोडयावर स्वार होऊन जिनमयी दूर दूर निघून गेली.

चामुंडरायाच्या तोंडच पाणीच पळलं. काय करावं हे त्याला सूचेसना. नात्यातील एकुलती एक मुलगी ती ! बाकी सारे आप्त या नाही त्या युद्धात कामाला आले होते. चामुंडरायांन तिचा शोध घेण्याचा खूप प्रयत्न केला पण ती सापडली नाही.

त्यानंतर बरेच महिने लोटले. चामुंडराजा हताश झाला. तो आपल्या वृद्धापसकाहात प्रवेश करीत होता. युद्धापेक्षा धार्मिक ग्रंथांच्या वाचनाचा नाद त्याला लागला होता. त्यावेळचे प्रकाण्ड विद्वत्तेचें धारक महाश्रमण श्री नेमिचंद आचार्य होते. त्यांच्या दर्शनाने चामुंडराय पुनीत झाला होता. अध्यात्माकडे तो बळू लागला होता. शेवटचे दिवस याच आचार्यांच्या चरणकमलाशी घालविण्याचा त्याचा इरादा होता.

चामुंडरायाच्या इच्छेसाठी त्या भवतारक श्री नेमिचंद आचार्यांनी 'गोम्मटसार' नावाचा महान ग्रंथ लिहिला होता. चामुंडरायाच रूप अत्यंत मोहक होत.त्याचे नेत्र इतके तेजस्वी होते की दृष्टीला भिडविण्याची हिम्मत कुरातील क्रूर पश्यालाही नव्हती. एकदा सिंहाची व त्याची गाठ पडल्याची नोंद त्याच्या आत्मपुराणात आहे. त्यावेळी ध्यानस्थ असलेल्या चामुंडराजाने केवळ आपल्या नेत्रदीपासने त्या प्राण्याला परत पाठविले होते.

अशा वीर चामुंडरायाची ती मातुल बहीण त्याच्या उतारवयांत हळेबीडच्या जंगलात सैन्याची जमवाजमव करीत होती . त्या जैन वीर स्त्रीने यवनांविरुद्ध भलं प्रत्यक्ष कुणीतरी वनदेवी आहे अस वाटू लागलं.

तिच्यासंबंधी नाही नाही त्या अफवा उठू लागल्या. कारण तिचं प्रत्यक्ष दर्शन कुणाला लागला नव्हता. ती कशी आहे याचाही थांगपत्ता कुणाला लागला नव्हता. अनेकदा तिच्या सैनिकांनी त्या यवन सेनेला जेरीस आणल होत. एकदा तर तिच्या हजार सैनिकांनी जलदुर्गात प्रवेश मिळवून तेथील यवनांची कत्तल उडवून दिली होती. ' जय अरिहंत ' म्हणत तिच सैन्य शत्रूवर तूटून पडे . परतु या सैन्याचा पुढारी कोण ? यांना तनखा कोण देतो? यांना शस्त्रे कोण पुरवातो ? हे राहतात कुठे ? याचा शोध अनेकांनी घेतला. पण ते यशस्वी ठरले नाहीत. कैदी झालेल्या अनेक सैनिकांचा म्लेच्छ राजाने छळ केला होता . पण वरील प्रश्नांची उत्तर मिळू शकली नाहीत.

म्लेच्छयवन अगदी जेरीस आले. हळेबीडचे अरण्य हीच त्या रणसुंदरीची जागा निश्चित ठरविण्यात आली आणि सैनिकांनी तीन बाजूनी त्या अरण्यावर चाल केली.

अशा वेळी चामुंडरायाला एक पत्र त्या रणसुंदरीनं लिहिल -

' ब-याच दिवसांनी मी आपल्याला पत्र देत आहे, क्षमा करावी. मी माझ्या परीन म्लेच्छ - यवनाला जेरीला आणल आहे. शत्रूनं सर्व सामर्थ्याशी हळेबीडच्या जंगलावर म्हणजेच माझ्या निवास्थानावर हल्ला चढविला आहे.यावेळी तुमचं सर्व सैन्य घेऊन यावं वाट पाहात आहे.

चामुंडरायाच्या डोळ्यात अश्रु चमकले. ' काय पोर दुदैवी आहे पहा ! असे उदगार त्याच्या ओटातून बाहेर पडले. चामुंडराय आता सेनापती उरले नव्हते. एखद्या तपस्व्याप्रमाणे ते जीवन जगत होत. ' सत्त्वेषु मैत्री, गुणिषु प्रमोद या चिंतनात रंगले होते. राजकारणांतून त्यांनी अंग काढून घेतले होत.

पण जिनमयीचं पत्र पाहताच त्याच रक्त गरम झालं. शुरांच्या निर्णयाला वेळ लागत नाही. मनांनं नामर्द असणा-या वैकल्पिक विचार सुचत असतात. ज्यांच मन एका विशिष्ट संस्कृतीशी इमान राखणार असतं, एका महान धर्माच्या पुण्यपूत निष्ठेने ओतप्रोत असतं ते दुर्बल तात्विक अधिष्ठानाचा आश्रय करीत

नाही ' श्रेयस आणि प्रेयस ' चा झागडा तिथं असत नाही. हिंसा आणि अहिंसा हा प्रश्नही राहत नाही. तेथे राहते केवळ निष्ठा ! निष्ठेपुढे सारं सारं फिकं .

आजच्यासारखी तकलूपी निष्ठा बाळगणारा जैन समाज त्यावेळी नव्हता. पैसा पैसा म्हणून दीनपणे त्याकडे तो धावत नव्हता. दुर्दम्य आशावादाचे नेत्र लेवूनच त्यांच्या माता- पित्यांनी त्यांना जन्म दिला होता. निर्भयतेचं कवच धालून त्यावेळी जैन बालक जन्मत होती. दीन होऊन ती कधीच जन्मली नव्हती. अनाथ म्हणून तर कधीच नाही. ' स्वयमेव मृगेद्रता ' प्राप्त करण्याच्या जिदीचं दूध ते प्याले होते.

चामुंडराचांच ते संन्यासी जीवन विरघळलं . दिव्य - दैदीप्यमान बलिष्ठता त्याला वेड लावू लागली. म्यान झालेली चामुंडी तलवार त्यांनी पुनः स्वच्छ केली आणि पांढ-या शुभ्र ' सर्वसिध्दी ' नावाच्या धोडयावर तो स्वार झाला. वारा प्यालेल्या जनावराप्रमाणं तो अश्व चौखूर उधळत अदृश्य झाला.

चामुंडराच्या जीवनातील हे शेवटंच युध्द होतं. आपल्या मातुल बहिणीला पाहण्याला ते अतुर होते. तिच्या पराक्रमाचं दर्शन घ्यायला ते निघाले, दुष्मनांनसी अरण्याला आगी लावल्या होत्या. अरण्य पेटत होतं. दोन्ही सैन्यांची घनघोर लढाई चालली होती. जिनमयीच्या सैनिकांनी त्या रक्तपिपासू परकीय आक्रमकाचे लचके तोडले होते. त्याशत्रूला या भूमीच्या चिरविश्राम करावयास लावण्याची जिद बाळगणा-या रणसुंदरीनसं आपणहून त्या नीच दुश्मनाशी सामना घेतला.

वैशाख शुध्द तृतीयेचा तो दिवस होता. सूर्य तळपत होता. म्लेच्छांनी एकटया रणसुंदरीवर चौफेर हल्ला चढविला होता. तिचे सेनिक जंगलाच्या पूर्व भागांत लढत होते आणि ही पश्चिम भागाला . तोंच रणसुंदरीचा बाण त्या म्लेच्छाच्या वक्षस्थली लागला. त्याला घोडयावरून कोसळतांना तिनं पाहिलं तेव्हाच ' जय अरिहंत ' च्या घोषांन ते रान दुमदुमलं. म्लेच्छांचा बीमोड झाला.

रणसुंदरीची आणि चामुंडरायाची भेट झाली.पूर्वेकडील भागातील म्लेच्छांचा पराभव करुन चामुंडराय पश्चिमेकडे आले होते. आपल्या उघडया डोळ्यांन त्यांनी रणसुंदरीला लढतांना पाहिलं होत. त्यांच्या डोळ्यांचं पारणं फिटलं.

रणसुंदरी देखील जखमी झाली होती. रणसुंदरीनं चामुंडरायाला पाहिल. तिनं घेडयाला टांच मारुन आपला घोडा त्याच्याजवळ नेला आणि चामुंडाच्या घोडयावर उडी मारुन ती चामुंडाला बिलगली. ' भाऊ ' या तिच्या आरोळीची आठवण अदयापही तेथील वृक्षांना असेल. दोघांचे नेत्र पाणवले . अश्रूंच्या धारा वाहू लागल्या.

चामुंडरायानी तिची पाठ थोपटली. दोघेही मनमुराद रडले. तिनं आपली जीवनगाथा सांगितली. एका जैन वीर ललनेनं हे धाडस, हा पराक्रम अत्यंत थोर होता असंच कुणीही म्हणेल.

आजही तिच्या नावाचा उल्लेख करणारा एक दगड तिथे आहे. त्यात म्हटलं आहे.

' जयउ रणसुंदरीजिणमयीए ' °
..... चिंतामणी रायसुयाए
मिलिंछ निउलणकज्जकयाए
चामुंडसिरीए माउलबहीणीए

जैनांच्या उज्ज्वल इतिहासांच अदापि रक्षण करणा-या त्या दगडाला मी तीर्थस्थानाप्रमाण आदरानं वंदन केलं. तो दगड असून एक गौरव - गाथा उराशी बाळगून आहे हे पाहून ' दगड ' कोण असा प्रश्न उभा राहतो.